

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 4

Fylke: Nordland

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Kjerringøy

Emne: Baking

Bygdelag:

Oppskr. av: E. Tidemann

Gard: Os

(adresse): Kjerringøy.

G.nr. 46 Br.nr. 5

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

Eiga røynsle og

B. ~~Eller om den er~~ etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

som mor og farmor

SVAR

1. Til ikring 1900 vart ^{mest} kornet mald på bek-
kjevvernes, men noko på handkvern. Den
siste har vore i bruk til vinteren 1945.
Eg har kjennskap til 3 handkverner i bygde-
n. Etter krigen er det ^{mest} slutt på malning
av korn til matmjöl. Det kornet som
vert mald, vert det på bygdekvernes,
og då mald til grønmjöl eller
vert spissa. For då vi mol
på bekkjevvernes vart kornet samm-
mald når vi bruke det til folkemas
men berre skrydd når vi bruke
mjölet til grisane. Det kornet vi
dyrkar her er bygg. Mjölet vert
bruka til suppe, graut, kake og
flatbrød

2) Ville nokon ha sæn eit av mjölet
vart det sikta. Saldet var laga av ler.
Eit kühjör var fladd og skinnes baka.
I leret var brünne eit utal småe hol,
så var leret festa til ein kjörbrevring.
Spennane stod som 4 tappar midt
inne i saldet. Leinane vart det laga
sald av tyonne jarnplater; men

sist var det luga sålt av masingstrøm
Det grove mjølet - særv - varl bruke
til djura, anten til grissen eller hønsa

3. Det var aldri godt å baka av nyavla
korn eller nymalt mjøl. Kornet måtte
ligga vinteren over skulle mjølet verte
godt. - Når her er tale om baking er det
flatbrød og kake - ikkje stomp, da det
var avla berre bygg. Dei eldre tale

4 om grjær eller grjøn - helst med ein
mellomlyd mellom rjo og rj. Med
det meinte dei korn dei kunne få
mjøl av til suppe, grøut og kake.

5 Bakstern. Flatbrød. På dei fleste
gardane var det storbaking 2 gong for
året: Ein gong på førjulsvinteren og
ein gong om våren. Det var baka
med leigearbeid. Samvake kunne eg
ikkje til. Summe kjebungar hadde ord
for å vera flinke bakaras, men ikkje
så at dei gjekk frå grønt til grønt
og slett ikkje frå bygg til bygg.

Flatbrød. Det brødet var hovudemnet i
kosthaldet i mi barndoms tid - 80-90 åra
Når Peter Das rekna^{tt} hva kost leige
karen skal ha med til Lofoten
nemnes han: "- av flatbrød to riktige
wager". Flatbrødet vart bruke allåt
mjølka - sur eller søt - til frubrot
og none. Det vart bruke allåt spi
kjesid og sjnsuppe (blandsuppe) til
middag eller kveldsonat. - det vart
bruke allåt røykbasid, spekykjøll og
flesk som fore - eller etterret. Det

3

var bruka til mølje av kjøt eller
fisk og til rjomebise. — Det får
endå kenne mine til å vasshagle
når eg tenkjes på all den gode maten
vi fekk av flatbrødet. — No er det
lite eller inkje flatbrød i hushalga.
Skiftet kom kring hundreårskiftet.

6 Flatbrødet vart baka mest berre av
samonale bygg. For å få deigen seig
så han heldt under utbakinga, vart
det anten "sörpa" eller koka graut.
Sörpinga gjekk for seg på den måten
at mjølet vart rørt ut i kokande
vatn i eit større kjerul så det
vart ein mellomting mellom graut
og suppe. Slik stod det h.d. i eit
døge. Grauten vart koka i store
gryter som vanleg graut utan salt,
og stod ikring eit døge for han vart
baka. Brosliven var ikring 55 cm i diameter

Lepset: Lepseliven var ikring 35 cm
i kvornål. Han var baka av eit
finare mjøslag - helst rugg sammale
rugg med nokk sikta rugg iblanda.
Han var og nokk tjukkare baka
og mindre steikt. Når alle leivane
var baka vart det laga eit "gnik"
av råmjølk og sikta mjøl som eit
tjukt suppe. Dette gniket vart
så gnidd utover leiven på kella
med handa og krina med ei tre-
spann og sidan steikt. Det var
krinalfse. Kriminga var berre for
stas. Denne leifa er den gamle nord-

4
landslelse som var vænlig til hændriærskif-
tet. Linare er andre slag komme attåt
eller i staden t. d. hardangerlefsa.

Stompen. Det var to slag stomp: grovstomp
og finstomp. Grovstompen var baka av
sammale rüg og finstompen av sikta
rüg. Det var helst til jüt at det vanka
noko større finstomp

6. Hovudbrödet no er finstomp - bröd av
sikta mjöl av rüg eller kvite mest
det siste. - Under siste krigen var det
berre grovstomp - bröd av sammale rüg

Det er stompen - brödet - som no
er dagleg kost i bygda her. Den mest væn-
lige nemninga er bröd - finbröd eller
grovbröd alt etter som det er baka
av sikta eller sammale mjöl - .

Det er finbrödet som rår grunnen no
både til gake her og fest. Til det kjem
så kaker - kaffebröd - av yanse slag
laga eller oppskrift av Skjörberg
kaker eller ein annan meister. De
kaker er skal eg nemna nokre av dei mest
vænleg: Vi har berlinerkransar, smült-
ringar, fattedigormar, kromkaker, gorä
o. om. andre. I dei 10-15 siste åra
er blåtkaka kome mykje i bröd, helst
til fest.

7. I kvart betre hushald har dei „smäkaker“
- kaffebröd - og - eller lever til även
ta gjester. Nemninga er „fremmenmat“
på den kosten

8. Frå min barnehim, Bjorung i Meløy, Helgeland,
minnest eg at mi farmor stekte kaker på

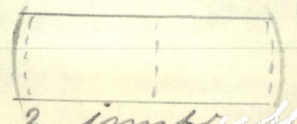
glør. Ho nemnde kaka for glohopping. Men
 kordis diigen var laga av det no ingen som
 kan gjera opplysning om. Men eg trur han
 var laga som vanleg stompdug av sam-
 male rug med surdug i. - Eg har ikkje
 råka nokon her i bygda som har kjen-
 skap til glokake eller glohopping.

9. Sjå det som er skrive side II post 5 og II post 6.
 Til kvardag var det same sort flatbrød for
 alle, baka av samale bygg (heimkorn). Til
 helg eller høgtid var det rugbrød. Var flat-
 brødet baka lauve tunt var det "skjen-
 nabrød". men kvardagsbrødet var moko
 tjukkare. Det var smarare å baka og
 mette smoggare.

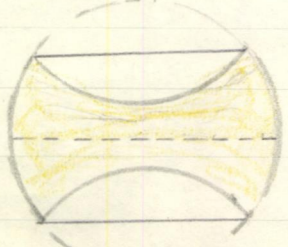
10. Sjå side III Lefse. Den ferdigstikke
 lefse kunne gjennast lenge helst om
 det lag på eit turt soalt loft.

Lefsa vart bruka til høgtid, fest og til
 vertsskap (brudlauf og jordeferd). - Når
 husonora skulle "smør lefse" tunka
 ho moko vatn. Det dyntka ho med ein
 visp utover lefseleiven og la ho og ho
 leivar mot kvarandre med gnikket mot
 einannan og tulla alle dei dyntka lef-
 sene inn i eit reint plagg og lot dei
 ligge til dei var mjuke. Sidan tok
 ho dei fram og smurde dei med mjøkje
 og godt smør - feite måtte dei vera -
 og dössta råstykke på.

Så vart 2 brett lagt inn mot
 kvarandre, og sidan lagt
 saman eller den prikke
 lina. 2.

2. innbrett

1. innbrett

Dei 2 endane vart^V klipt av og sidan
 klipt i 4 eller den prikkete linje. Lefsa
 vart så lagt på ein tallerk og sett på
 bordet saman med gomme. Han som
 tok for seg av denne kosten la tjukt
 med gomme på lefse, rulla ho
 saman om gommen til ein rulle og
 åt. Det var mat ein bænd, "dei gromaste
 storfolk på".

11. Ein leiv er det utbake omme, rund ikring
 55 cm i breidmål. Når leiven var stukt
 var det ein brödleiv. Skulle flatbröd
 lennast i ei kostkista vart 2 leivar lagt
 mot kvarandre og vernd på eit bröd-
 garn så dei vart mjuke. Dei vart så
 lagt saman til ein halvsirkel. Det var
 ei skrokke bröd. (Ei skrokke = 2 leivar)

12. I ja side V post 10. Lefsa var ikkje kvar-
 dagsmat, men vart mjøkje mjøtta som miste-
 chat - helst om ein skulle til Lofoten
 eller Finnmark. Det var lefse som vart
 mjøtta til "kistbette" (somakebite). Men
 om lefse vart mjøtta til nattverdsbröd
 (j. Bojes) kjemner eg ikkje til.

Lefsebrödet er tjuktare baka enn flat-
 brödet

13 Flatbrödet eller lefse som vart lagt
 bort vart ikkje brutta på nokon måte.
 Det hadde då lett for å smyglast. Men
 skulle flatbrödet vera mistemat vart
 det lenna og lagt anten i 2 om det
 var ei større kiste eller i 4 om det
 var ei bonneme brödet skulle bli lagt
 i. Vi hadde ikkje serokild namn ~~om~~

852

anden leiven var ^{VII} bredda i 2 eller 4.

7

Skulle nokon under bakinga ha "bakslelse", varb leiven stekt lite og lagt i 4. Til bakslelsa mykta ein så ryome og sirop eller sukker. Hadde ein ikkje sukker mykta ein og mykost

Ein la ikkje noko større farg på flatbrødet korkje i den eine eller andre form.

14. Eg har ikkje kjennskap til ~~gjering~~ gjering av gjær, heller ikkje gjær av sl. Den første gjær i min barneskule var surdeig. Sidan kom hümlegjester. Ovså er gjera kjennes og ikkje

15. Surdeig var bruka. No siste omn = bakstuden + varb tatt noko deig knöa og klemt flat til ei kake. Ho varb gøynt i onjöltünna. När ein så skulle bake neste gong leita ein fram surdeigkaka, banka ho sund i småbitar, löysse dei opp i lunka vaku og rörde mjöl på til eit tjukt süppe.

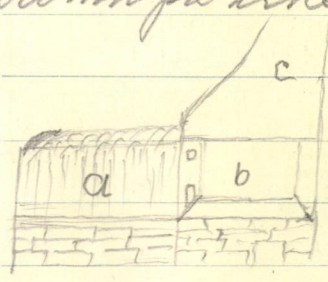
16. Om deigen var ferdiggjora både dei kjunde, smaka og skjona seg til. Sa prøva med eld var ikkje mykta. No mykta ein mest ferstet bröd; men det kan og bli både 8 og 12 dagar gammalt eller som bakstereu var stor eller hümshyden er liten.

17. Brödet stob aldri meir enn ein u to timar i ovnen og stompem varb hand-sama eins anten han var bake med surdeig eller gjester.

18. Det slag flatbrød som her er spurd om er ukjend. Men kake av gjera deig var brukte Det var "gongkake". Summe tidet stakke dei hol i kake med ein pinne. Kvifor veit eg ikkje.

19. I min barneheim - og grund - var gruve i kjøkenet med mura bakaromn på eine sida. På risset er a bakar omnen b gruve og c skorsteinen. Hadde ein ikkje rom for bakaromnen i kjøkenet var han mura til gruve i eldhuset.

Gruve - bakaromn

20. Kvar hadde sin bakaromn.

21. Vi mylla turr bjerkved - bakaromn ved Dei kjende med handa om omnen var høveleg varm. Var han for varm var han vaska med vatn.

22. Var omnen varm nok var alt kare ut med ei "glokara", og botnen var reingjort med fyller rörd på ei stong. Denne fylla kunne vera gamalt tøy, garn eller nok. Brødet var sett på berre steinbotnen. Hatn var aldri brukta.

23. Kkewarmen var mylla til steking av småkaker eller til surking av veb

24. Fell burt. 25. Gristing er ukjend.

26. Eg har ikkje kjennskap til at folk her nord laga vass(vann) kringle. Ho var kjøpt i Bergen og var ment "bergenskringle"

27, 29 og 30 er ukjende her.

28. Flatbrødet var laga på tuffeige loft i setringar og opp til 1/2 år. Stompen kunne ein om vinsten laga opp til 2-3 manader. 22/5 - 4/7 Tidmann

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
adr. NORSK FOLKEMUSEUM
BYGDØY

578

578